

SOLI DEO GLORIA

A magyar
reformáció
öt évszázada

IKIR Rész VIII Vers 29 30
A te keméle hazaréznek jél és
nappal ez helye mondom indy fe
löl azt mondomad On kézen az en
neven és troy hajosad az mada
got melyet imádkoznak a te földá
löl ez helyen. Es hajosad meg a
te népednek könyöröget a kik i
mádkozának ez helyen te mon
dom. hajosad meg a te földrejedből
a mennyekből

I KIR: RÉSZ VIII VIII
27 28
AZ ÉC ÉS AZ ECEKNEK ECEI BÉ
NEM FOCHÁTNAK TECEDET MEN
NYVEL INKÁBB EZ HÁZ MELYET
MI ÉPITETTÜNK DE TE TEKINTS
A TE SZOLGÁIDNAK IMÁDSÁGOK
RA ÉS KÖNYÖRGESEKRE OH URAM
MECHALCATVAN A KIALTÁST ÉS
AZ IMÁDSÁGOT MELYEL A TE SZOL
GÁID IMADKOZNAK TE ELŐTTED
1 7 6 1 7 july

SOLI DEO GLORIA

A magyar reformáció öt évszázada

Huszita kehely. Prága, 16. század eleje

Peter Valdo, a valdensék alapítójának szobra a wormsí Luther emlékművén, 1898

A valdensék rítusának megjelenítése (Johannes Tinctor, 1460 körül)

A reformáció kezdetei

„Az út nem az embertől vezet Istenhez, hanem Istenről vezet az emberhez.”
Barth Károly

A korai középkorban a nyugati keresztény egyház erejét főképp egyházszerzőző törekvései kötik le. Ekkor alakul ki a belső rendjét szabályozó egységes liturgia. Működése a 12-13. század folyamán teljessé válik, amikor megfellebbezhetetlen hatalomként helyezi magát Isten és az emberek közé (teokrácia).

A kora újkorban ereje gyengül, befolyása politikailag és gazdaságilag is megrendül. Az egyház elvilágiasodása, dogmáihoz való merev ragaszkodása már virágzásának idején a középkori eretnekmozgalmak (pl.: a katarok, a valdensék, később a lollardok) megjelenéséhez, valamint a Róma által is engedélyezett koldulórendek (ferencesek, domonkosok) alapításához vezet. Leginkább John Wycliffe és követője Husz János merész hitújító tézisei vetik előre az egyház átalakításának elkerülhetetlen voltát. A folyamatban fontos szerepet játszik a konstanzi (1414-18) és a bázeli (1431-49) egyetemes zsinat, amelyeken már a katolikus egyház főpapjainak és hittudósainak egy része is kiáll az egyház megújításának szükségessége mellett.

A középkori világgépet megrendítő reneszánsz, a kopernikuszi világgépj győzelme, a nagy földrajzi felfedezések, melyek következtében az európai kereskedelem központja az Atlanti-óceán térségébe tevődik át, a nyomtatás feltalálása, mind új korszak beköszöntét jelzik. Az új áramlatok térhódítása együtt jár az emberről alkotott kép megváltozásával.

Mindez ugyancsak az egyház tanainak változatlan elfogadása ellenében hat. Európa szellemi és spirituális megújódásra vár, az elinduló és kibontakozó folyamat ennek kiteljesedésévé is válik.

A reformáció a 16. század első negyedében német területeken, azzal egyidejűleg, de attól függetlenül Svájcban indul meg, tiltakozásul az egyház közvetítő szerepe, a bibliaellenes tanok, szokások, intézmények ellen. Szellemi háttérét részben a humanizmus megjelenése adja. Képviselőik legfőbb célja: ad fontes, azaz visszatérni a forrásokhoz, így a Bibliához. Megjelennek az első bibliafordítások, kialakul a bibliatudomány,

amelynek legjelentősebb képviselője Rotterdami Erasmus. Szellemisége nagy hatással van kora gondolkodóira. Erasmus, ahogy kezdetben Luther is, a megújulást az egyház keretein belül képzelel. A reformáció Luther és Zwingli vezetett mozgalma, amely csakhamar Európa számos országában teret nyer, 1529 óta nevezhető történeti hűséggel protestantizmusnak. Ebben az évben a speyeri birodalmi gyűlésen a reformáció hívei már nyíltan kiállnak a többségnek a kisebbség lelkiismerete feletti uralma ellen. E mozgalmak tagjait a pápasággal szembeni tiltakozásuk miatt nevezik protestánsoknak. A reformáció irányzatainak szétválása vezet a protestáns egyházak létrejöttéhez. Közülük a mai napig az evangélikus és a református egyház a legjelentősebb.

A fény kigyúlt (Ismeretlen mester, 1650 körül)
A reformáció nagy alakjai a katolikusoktól óvják az új hitet jelképező gyertyalángot

Szent Bernárdin ferences szerzetes látomása (Girolamo di Benvenuto, 1510 körül)

Rotterdami Erasmus (Albrecht Dürer, 1526)

Erasmus Újszövetség fordítása. Címlap. Basel, 1535

Az Újszövetség Luther Márton fordításában (1524, Strassburg)

John Wycliffe saját bibliafordítását olvassa fel (Ford Madox Brown, 19. század)

SOLI DEO GLORIA

A magyar reformáció öt évszázada

Luther, Zwingli, Kálvin

„Az igaz ember pedig hitből él”
(Róma 1:17.)

Főképp az idézett bibliai Ige vezeti az Ágoston-rendi szerzetest, Luther Mártont a Szentírás új értelmezéséhez. Ennek fényében kezdi kritikusan szemlélni a magát Isten kegyelmének egyedüli letéteményeseként meghatározó Római Egyházat. Luther szerint Isten örök igazságossága kegyelmi ajándék, amelyet a Jézus Krisztusba vetett hit által kaphatunk meg. Ezt az ajándékot – az egyház tanításával ellentétben – egyéni teljesítménnyel kiérdemelni nem lehet. Luther 1517. október 31-én Wittenbergben hozza nyilvánosságra 95 vitaindító tételét, amelyben a megtérésről, a bűnbánatról, az evangéliumról ír, és fellép a bűnbocsátó cédulák árusítása ellen. Tétellei nyomtatásban is megjelennek, és német nyelvterületen hamar elterjednek. Vele szinte egy időben, Zürichben Ulrich Zwingli kezd a Biblia szellemében prédikálni, majd a városi tanács támogatásával minden olyan egyházi szokást megszüntet, amely a Biblia alapján nem indokolható.

A svájci reformáció másik nagy alakját, Kálvin Jánost 1530 táján érintik meg a reformáció eszméi. Tanítását az *Institutio Christianae religionis* (A keresztyén vallás rendszere) című művében foglalja össze. Elődei tanrendszerét elsősorban az isteni kegyelemről vallott felfogásának tekintetében haladja meg. Kálvin tagadja az emberi akarat szabadságát. Ennek részleteit a predestinációról, az eleve elrendelésről alkotott tanában teszi közzé. Az általa bevezetett egyházalkotmány lényege, hogy az egyházközségeket a lelkipásztorokból és világi hívekből álló testület, a presbitérium irányítja. Erkölcsi tanítása a munkára és a takarékosagra való buzdítással, illetve a tisztességes kamatszédés engedélyezésével, hatással van a korabeli gazdasági élet alakulására; egyházigazgatási rendszere hozzájárul a politikai demokrácia fejlődéséhez.

Luther Márton portréja (Idősebb Lucas Cranach, 1526)

Kálvin János (Ismeretlen francia mester, 1555 körül)

CHRISTIANAE RELIGIONIS INSTITUTIO
JANUSIUS REGEM FRANCIAE, quae hic a libro pro confessione fidei offertur.

IOANNE CALVINO
Noto doctissimo auctore.

BASELAE, M. D. XXXVI.

Kálvin János: Institutio Christianae religionis. (A keresztyén vallás rendszere) Címnap. Basel, 1536

Luther Márton: A német nemzet keresztyén nemességéhez. Címnap. Augsburg, 1521

Luther Márton: A keresztyén ember szabadságáról. Címnap. Lipcse, 1520

Luther Márton: Az egyház babiloni fogságáról. Címnap. Wittenberg, 1520

Ulrich Zwingli (Hans Asper, 1549)

A reformáció genfi emlékművének főcsoportja. Balról jobbra: Guillaume Farel, Kálvin János, Théodore de Bèze és John Knox (Tervező: Monod és társai, 1909-1917)

SOLI DEO GLORIA

A magyar reformáció öt évszázada

A protestantizmus elterjedése Európában

Jan Łaski, a lengyel református egyház megszervezője, lengyelre fordította a Szentírást (Ismeretlen mester, 1825)

Thomas Cranmer, Canterbury anglikán érseke (Gerlach Flicke, 1545)

A reformáció tanai Európa-szerte gyorsan ismertté váltak. A wittenbergi, a genfi egyetem diákjai átveszik, lefordítják, és nyomtatásban terjesztik az új téziseket. A reformátorok anyanyelvükön kezdenek prédikálni, szorgalmazzák a Biblia nemzeti nyelvre fordítását.

A skandináv államokban a lutheri reformáció nyer teret, Németalföldön, Skóciában és Franciaországban a kálvini reformáció talál több követőre. Csehországban, Lengyelországban is megalakul a kálvini hitelvek szerinti református egyház. Kálvinista hitükért a legnagyobb véraldozást a hugenották, a francia protestánsok szenvedik el. Európa déli államaiban a katolikus egyház erős befolyása és az eltérő irányú társadalmi fejlődés miatt a reformáció tanításai nem terjednek el.

Angliában kezdetben a lutheri tanok nyernek teret, ám VIII. Henrik politikai okokból szakít a katolikus egyházzal és megalapítja az anglikán egyházat, az új hitet államvallássá téve. Ez a mesterséges,

a valódi hitújítási mozgalom eszméivel ellentétes folyamat Angliában újabb protestáns irányzatok, a puritánok és az independensek megjelenéséhez vezet, amelyek az anglikán egyházzal is szemben állnak.

A protestáns mozgalmak legradikálisabbjai az anabaptisták, újrakeresztelkedők. A németországi Zwicauban Münzer Tamás vezetésével az államhatalom megszüntetését és vagyonközösséget követelnek. Mozgalmuk vezet az 1524-26-os német parasztháborúhoz.

Az antitrinitáriusok tagadják a Szentháromságot. Vezetőjük, Szervét Mihály a spanyol inkvizíció elől Genfbe menekül, ahol nem sikerül megvédenie tanát és máglyahalált szenved. Később mind az üldözött anabaptisták, mind az antitrinitáriusok magyar földön, főleg Erdélyben találhatnak menedékre.

Clement Marot, francia költő, több református zsoltár szövegének szerzője (Cornelle de Lyon, 1540 körül. Miniatúr)

William Tyndale angol protestáns tudós (16. század közepe)

John Hooper, a puritanizmus atyja, aki szembeszállt az anglikán egyházzal. Máglyán megégették (Ismeretlen művész Richard Houston után, 1770 körül)

Szervét Mihály: Christianismi Restitutio „A keresztyénség helyreállítása” 1553

Johannes Bugenhagen, a dán lutheránus egyház megszervezője (Ifjabb Lucas Cranach, 1555)

Reformátorok. Balról jobbra: Johannes Forster, Georg Spalatin, Luther Márton, Johannes Bugenhagen, Rotterdami Erasmus, Justus Jonas, Caspar Cruciger, Philipp Melanchton (Ifjabb Cranach után, 1550)

SOLI DEO GLORIA

A magyar reformáció öt évszázada

A Magyar Királyság a középkor végén

II. Lajos magyar király (Ismeretlen festő, 16. század első fele)

Habsburg Mária magyar királyné (Hans Kroll után Beer József, 19. század)

„Szép fejedelmi lakodban az ércszobornak a fénye
Tukrázi, nagy Carvin, messzire lángezedet,
És ki oly sokszor nyertél a csatán diadalmat,
Érc, márvány és kőny nem hagy enyészni soha!”
Antonia Banfini

A 15. század második felében, Mátyás király idején, a Magyar Királyság Európa egyik legjelentősebb hatalma. Az ország ekkor még sikeresen tartóztatja fel a déli határai felé terjeszkedő Oszmán Birodalmat. Virágzik a gazdaság, a tudomány, a kultúra. A király a világ második legnagyobb könyvtárát

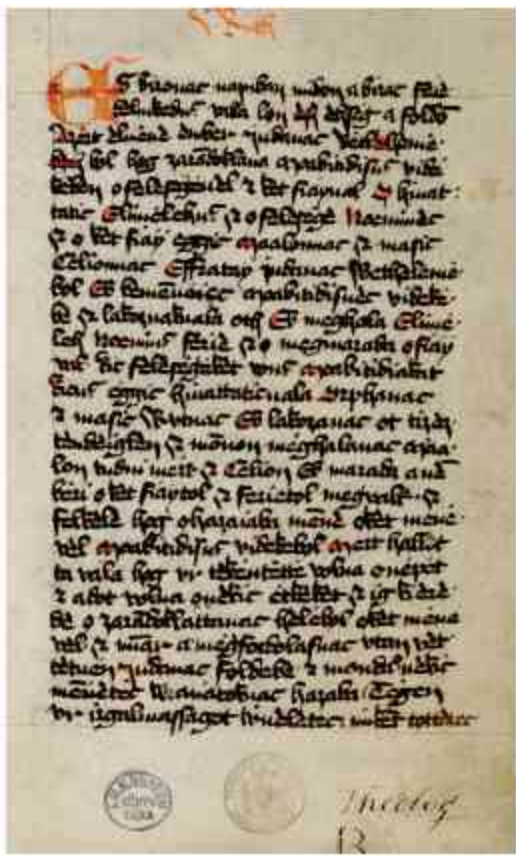
tolikus világi papságból kerülnek ki, illetve azok a ferences szerzetesek, akik már korábban is megfogalmazzák bírálatukat az egyház visszasságával szemben. Az új eszmék gyors elterjesztésében különösen fontos szerepet játszanak a kereskedők, akik élénk piaci kapcsolatokat ápolnak a reformáció bölcsejének számító területekkel. Ekkoriban már sok diák látogatja a wittenbergi egyetemet, ahonnan hazatérve az új eszmék hirdetőivé lesznek. A lutheri tanok az anyanyelv azonosságára révén először az észak-magyarországi és az erdélyi városok német ajkú lakosága körében terjednek el.

(*Bibliotheca Carviniana*) tudhatja magáénak. Az uralkodó szoros kapcsolatban áll az európai királyi házakkal. Az ország élénk kereskedelmet folytat. A Kelet felé vivő gazdasági útvonalak csak a 16. században, a török előrenyomulásával zárulnak le. A kulturális kapcsolatok azonban még sokáig fennmaradnak. A tanulni vágyók ez idő tájt szívesen választják a közeli Bécs, Krakkó, Prága egyetemét, de kedveltek az észak-olaszországi egyetemek is.

Az egyházellenes eszméket az üldözések elől menekülve a 12-13. század idején előbb a valdensesk, majd a 15. században a husziták juttatják el magyar földre. A husziták szörványos sikerei a katolikus egyház erejét akkoriban még nem törik meg. A reformáció tanainak első hirdetői részben a ka-

hív udvari lelkésznek. Ugyanakkor a magyar országgyűlés 1523-ban és 1525-ben is a lutheranizmus ellenében hoz döntéseket. Ezek végrehajtására azonban alig kerülhet sor, mert az ország politikai helyzete megváltozik.

A Becsi kódex részlete
A legkorábbi magyar nyelvű bibliafordítás, az úgynevezett huszita Biblia, 1450 körül

A Ransanus-kódex lapja: a miniatúrán Ransanus nápolyi követ beszédet mond Mátyás király és Beatrix királyné előtt, 1490 körül

Mátyás király lovas szobra (Fadrusz János, Kolozsvár, 1901)

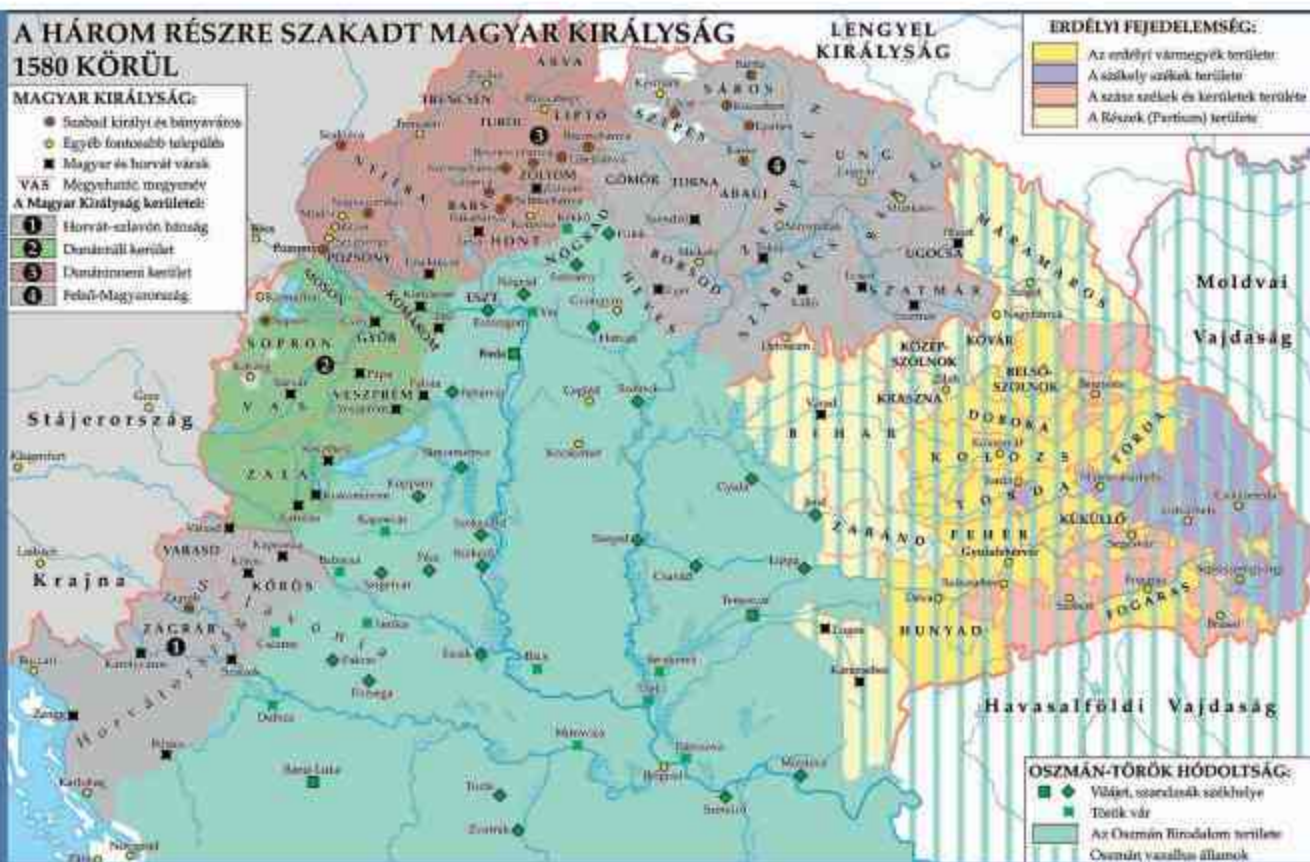
Buda látképe (Ismeretlen mester, 15. század vége)

SOLI DEO GLORIA

A magyar reformáció öt évszázada

A reformáció mint nemzetmegtartó erő

Úrvacsorai kehely paténával (Ismeretlen magyar mester, 1556)

Úrvacsorai kanna a csengeri református templomból (Ismeretlen magyar mester, 1563-1564)

1526-ban a terjeszkedő Oszmán Birodalom hadai Mohácsnál végzetes vereséget mérnek II. Lajos magyar király seregére. A csatában maga az uralkodó, a főnemesség nagy része, s a katolikus egyház tizenkét püspöke közül hat odavész. A csatavesztést követő török megszállás véget vet a Magyar Királyság regionális hatalmi helyzetének és hosszú időre egységének is. 1541-ben az ország három részre szakad: az oszmánok uralta Hódoltságra, a Habsburg családból származó királyok uralkodása alatt megmaradt Magyar Királyságra és a részben önálló Erdélyi Fejedelemségre. Az ország a 16. század elejétől százötven évre két világhatalom folyamatos háborúinak frontvonalává válik.

Az új tanokat jól képzett prédikátorok apostoli hevülettel hirdetik szerte az országban és az oszmánok által uralt területeken is. Működésüket a főurak és a nemesek az evangélium szabad terjesztésének engedélyezésével segítik. A szabad

királyi városok a lutheri tanok követőivé lesznek. A mezővárosok döntően magyar lakossága a helvét irányzat követőjévé válik, csakúgy, mint a török terjeszkedés megállítására létrehozott végvárak katonasága.

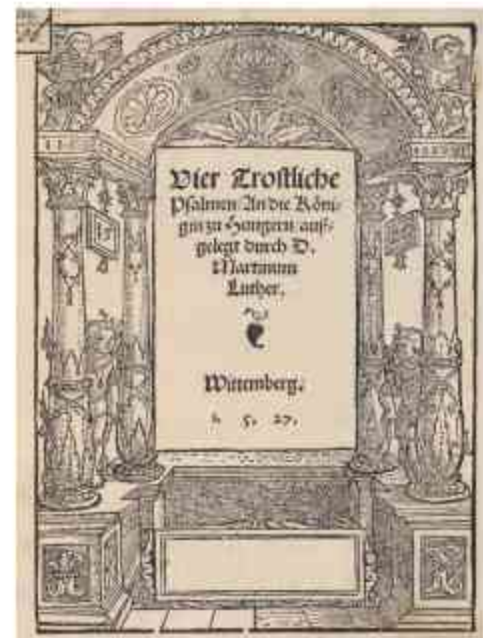
Az ország és annak keresztényisége miatt aggódók új és erős reménységre találnak a reformációban. A nemzeti nyelvű Szentírással Isten személyes felfedezése lehetőségének ideje jön el. Nincs már egységes ország, de az anyanyelven gyakorolható közös hit a másfél évszázad alatt nemzetmegtartó erővé válik. A 16. század végére az ország lakosságának tekintélyes része protestáns lesz, egyes területeken ez a Habsburgokkal való szembenállását is kifejezi.

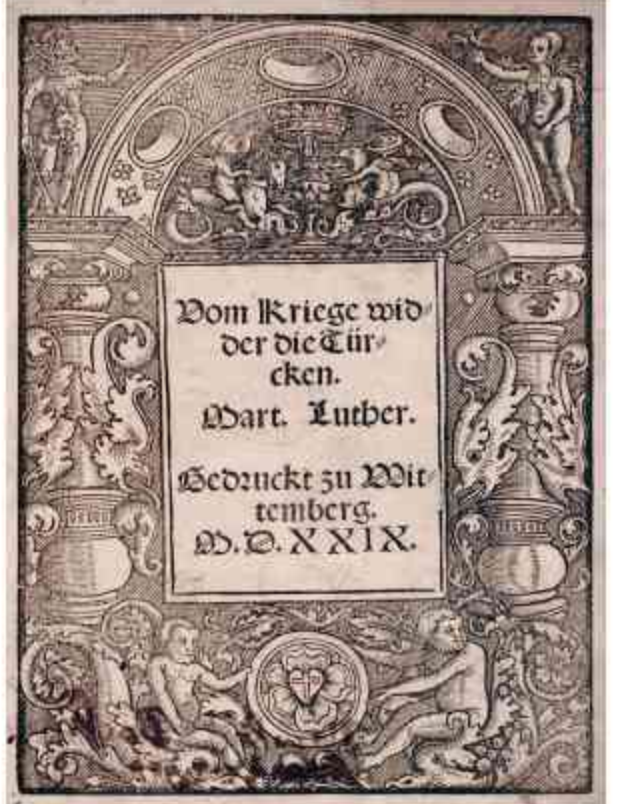
A törökölés. Farneszet. 1543

A reformáció gyors elterjedésének okát egyfelől abban kell látnunk, hogy Luther reformációja az ország szellemi és egyházi életében hamar befogadásra lel. Másfelől a magyarok a törökkel vívott küzdelemben fontos lelki támasznak érzik a német reformátor által megfogalmazott evangéliumi igazságokat

Luther Márton: A törökök elleni háborúról. Címlap. Wittenberg, 1529

Luther Márton: Négy vigasztaló zsoltár Magyarországi királynevének. Címnap. Nürnberg, 1527

A tákosai református templom festett kazettás mennyezetének mestere, aki az egyik táblán megőrizte a nevét

Turbántakaróból készült úrasztali terítő, 1600 körül

A tákosai református templom (18. század)

SOLI DEO GLORIA

A magyar reformáció öt évszázada

A lelkiismereti és vallásszabadság törvénybe iktatása

Unitárius úrvacsorai kanna (Kolozsvár, 1606)

Heltaf Gáspár: Catechismus címlap, Kolozsvár, 1553

Erdélyben előbb a reformáció lutheri irányzata terjed el a német ajkú szászok körében. Az 1550-es években azonban már a helvét irányzat döntően magyar követői lesznek többségben, Erdély a valláspolitikai önálló útjára lép. Az országgyűlés már 1550-ben kimondja: „*ki-ki az Istentől neki adott hitben maradjon meg, s egyik vallás a másikat semmi ürügy alatt ne zavarja*”. Miközben Európában vallásháborúk dúlnak, az 1560-as évek második felében az erdélyi országgyűlések, kiváltképp az 1568-ban összeült tordai országgyűlés, engedélyezik az evangélium korlátozás nélküli prédikálását és a szabad prédikátorválasztást. Ezen törvények teszik lehetővé, hogy Erdélyben megtelepedhessenek az Európában üldözött, Jézus isteni voltát tagadó antitrinitáriusok, akik a 16. század végére az önálló unitárius egyházzá szerveződnek.

A katolikus Báthoriak uralkodásuk alatt erőfeszítéseket tesznek a katolicizmus megerősítése érdekében. 1579-ben behívják a jezsuitákat, akik iskolákat alapíthatnak, majd a többségében katolikusok lakta települések katolikus papot tarthatnak. Végül az 1595-ös erdélyi országgyűlés, Európában egyedülálló módon, a fejedelemségben megengedi a lutheránus, a kálvinista és az unitárius mellett a római katolikus vallás szabad gyakorlását is. Ez az egyházpolitika, mellyel az Erdélyi Fejedelemség messze megelőzi korát, későbbi virágzásában is fontos szerepet játszik.

A magyar unitárius hívek a kelyhet püspökökről még „*Dávid Ferenc poharának*” nevezik (Kolozsvár, 16. század közepe)

A magyar protestáns egyházak történetének időrendi táblája, 1520-1859 (Haan Antal-Haan Lajos, Bécs, 1856 körül)

Az 1568. évi tordai országgyűlés (Körösfői-Kriesch Aladár, 1895)

Kolozsvár látképe (Smeretlen mester, 1617)

CLAUDIOPOLIS
 COLOSWAR vulgo CLAVSENBVRG
 Transilvaniae ciuitas primaria.

Servnys. Ferdinandi Archiducis Aus tr. Stiriae, Carinthiae, Carniol. G. Ducis Pictor Endius vander Rye. Belas pinxit.

SOLI DEO GLORIA

A magyar reformáció öt évszázada

Erdély aranykora

Önkanna Gusztáv Adolf képmásával (Ismeretlen közép-európai mester, 17. század első fele)

Bethlen Gábor erdélyi fejedelem (Ismeretlen festő, 17. század vége)

Erdély a református vallású Bethlen Gábor (1613-1629) és I. Rákóczi György (1630-1648), a „bibliás őrálló fejedelem” idején éli virágkorát. Bethlen a fejedelmi birtokokra támaszkodva erősíti meg hatalmát. Merkantilista jellegű gazdaságpolitikát folytat, továbbfejleszti a nemesfémbányászatot, fellendíti a kereskedelmet. Befogadja és letelepíti az üldözött anabaptistákat. Gyulafehérvári udvarát politikai és szellemi központtá fejleszti. 1622-ben a heidelbergi egyetem mintájára akadémiát alapít, melynek katedrájára a kor rangos tudósait hívja meg. Az akadémia 1629-től teológiai, filozófiai és filológiai fakultással működik. Az intézmény az 1658. évi krími tatár betörésben elpusztul. Székhelyét 1662-ben Nagynyedre teszik át, ahol református kollégiumként a mai napig működik. A fejedelem bőkezűen támogatja a magyar diákok külföldi tanulmányújtait, akik főképpen a polgári fejlődés élén járó Németalföld és Anglia egyetemeit választják. Bethlen több

nyomdát működtet, támogatásával hozzávetőlegesen negyven kiadvány jelenik meg, köztük a jezsuita Káldi György katolikus bibliafordítása. I. Rákóczi György feleségével, Lorántffy Zsuzsannával sokat tesz egyháza, az iskola- és könyvnyomtatás felvirágoztatásáért. A sárospataki vár és a református kollégium őrzi kezük, hitük, szellemiségük nyomát. A gazdaságilag megerősödő fejedelemségben uralkodó belső béke lehetővé teszi, hogy a protestáns szövetségekhez csatlakozva mindkét uralkodó bekapcsolódjon a harmincéves háború küzdelmeibe. Rákóczi 1644-ben a svéd-francia szövetséggel együtt hadjáratot indít a Habsburgok ellen. 1645-ben Linzben különbékét köt, melynek értelmében hét felső-magyarországi vármegyével növelheti meg a fejedelemség területét, valamint engedelmekre kényszeríti III. Ferdinándot a Magyar Királyság területén élő protestánsok szabad vallásgyakorlása terén.

Georgius Rákóczi
1644

I. Rákóczi György erdélyi fejedelem (Ismeretlen festő, 18. század)

I. Rákóczi György kelyhe (Brózer István, 1640)

Bethlen Gábor tudósai között (Dósa Géza, 1869)

A nagyenyedi református főiskola épülete (Ismeretlen mester, 19. század második fele)

Martin Opitz német költő, a gyulafehérvári akadémia tanára (Peter Aubry, 17. század)

Pfalzi Frigyes cseh király és Bethlen Gábor lovas portréja (C. J. Visscher, 1620)

Óreg Graduál. Címleap. Gyulafehérvár, 1636. Protestáns énekeskönyv, gregorián dallamok magyar szöveggel

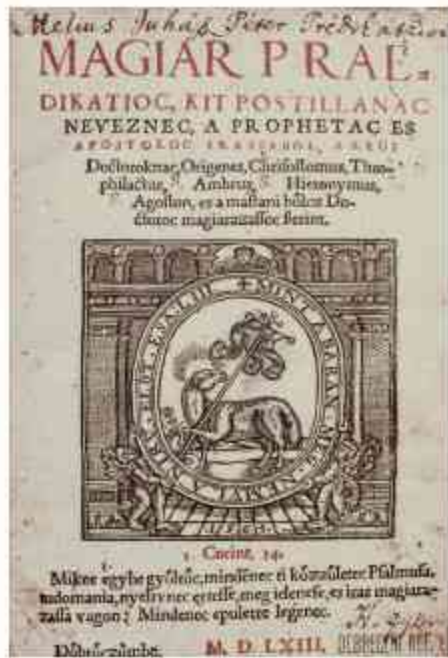
SOLI DEO GLORIA

A magyar reformáció öt évszázada

A magyar protestantizmus nagy alakjai

Mészáros Juhász Péter bronzszobra (Füredi Richárd, Debrecen, 1934)

Mészáros Juhász Péter: Magyar prédikációk. Címnap, Debrecen, 1563

Honterus János Brassó prédikátora, az erdélyi szászok reformátora, újjászervezi a brassói német nyelvű főiskolát, nyomdát ad a városnak, 1532-ben elkészíti Erdély első térképét. Fő műve *A szász egyházak reformációja Erdélyben*, amelyben a helyi lutheránus egyház működésének szabályait fekteti le. A *Compendium iuris civilis* című munkája a római jog addigi legteljesebb magyar nyelvterületen készült összefoglalója. A lutheri felfogás nyomán úgy tartja, hogy egy közösségen belül csak a politikai hatalomnak van joga törvényt alkotni. Luther szerint Honterus „Magyarország apostola”. Dévai Bíró Mátyás, „a magyar Luther”, az új tanok hirdetése miatt Bécsben és Budán szenved el hosszabb fogságot. Budán írja meg 52 tételét, melyekben a reformáció rendszerét, célját foglalja pontokba.

Felső-Magyarország nevezetes reformátora Stöckel Lénárd, aki az általa alapított bárfai iskolát a Melancthon által megfogalmazott modell mintájára alakítja át. A „magyar Wittenberg” híre messze földről vonzza a tanulni vágyókat. A ferences rendet elhagyó későbbi reformátor, evangélikus lelkész, az egyik legnagyobb énekeszerző Sztárai Mihály 120 protestáns gyülekezetet alapít. Zsoltárdallamainak egy részét a református énekeskönyvek máig őrzik. A helvét irányzat képviselői közül kiemelkedik Szegedi Kis

Sztárai-kehely (1510 körül)

Honterus János: Rudimenta Cosmographica (verses földrajzi tankönyv és atlasz) Címnap, Brassó, 1542

István, aki főleg a török hódoltság területén hirdeti Kálvin tanait. Ő indítja meg azt a folyamatot, amely a református egyház önállóságához vezet. Tanítványa Mészáros Juhász Péter a magyar reformáció legnagyobb hatású vezéregyéniségévé lesz. A wittenbergi egyetemről - ahol Melancthon tanítványa és a helyi magyar diákok egyesülete, a Coetus Hungaricus vezetője - magisteri fokozattal tér haza. Debrecen, a „kálvinista Róma” református püspökeként prédikációival, vitairataival, imakönyvével, agendájával egyaránt egyháza megerősítését szolgálja. Befogadja a városba Huszár Gál kassai lelkészt, akinek nyomdáját is sikerül Debrecenbe mentenie. A műhely azóta is működik, ma Alföldi Nyomda néven ismert. Kelet-Magyarországon a tarcal-tordai hitvallás 1563-as elfogadásával válik külön a lutheri és a kálvini reformáció. Nyugat-Magyarországon erre csak 1591-ben kerül sor. A helvét irányzat önálló egyházzá szerveződésének útján kiemelkedő állomás az 1567-es debreceni, úgynevezett „alkotmányozó zsinat”. Ekkor alkotják meg a református egyház első magyarországi törvénykönyvét és fogadják el a *II. Helvét Hitvallást*, mely a kálvini reformáció jegyében megszülető protestáns egyházak szabálykönyve. A magyarországi helvét irányzat ezzel csatlakozik a református egyházak nemzetközi közösségéhez.

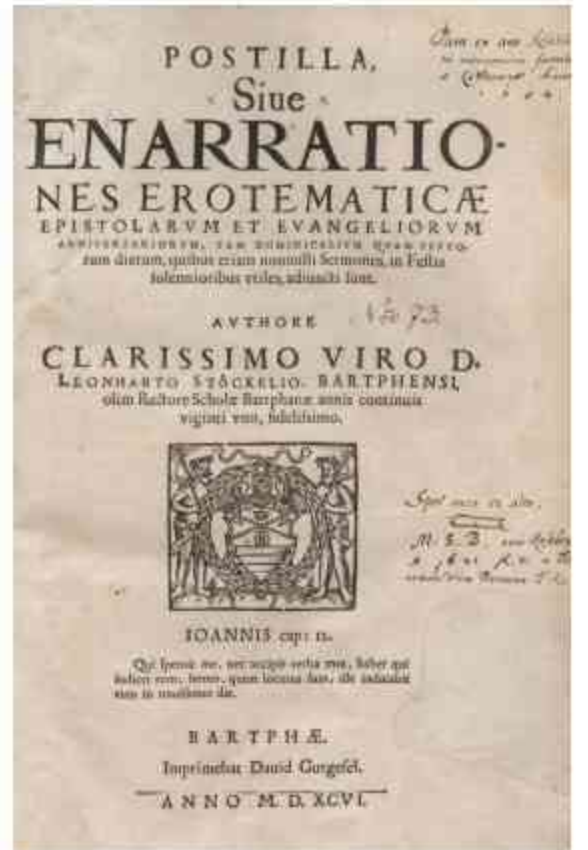
Szegedi Kis István: „A meghamisítatlan teológia főbb tettelei Istenről és az emberről”. A művet nyugati kálvinista iskolákban teológiai enciklopédiaként használták. Címnap, Basel, 1599

Szegedi Kis István (Ismeretlen mester Skaricza Máté után, 1585)

Honterus János bronzszobra (Harro Magnussen, Brassó, 1898)

Stöckel Lénárd: Postilla. Címnap, Bártfa, 1596. A magyarországi reformáció első, lutheri szellemű hitvallási irata, melyben öt szabad királyi város védekezik az eretnekség vádjá ellen

Dévai Bíró Mátyás, az első magyar reformátor

Kassa szabad királyi város látképe (Ismeretlen mester, 1617)

SOLI DEO GLORIA

A magyar reformáció öt évszázada

A könyvkiadás és a nyomdászat

Huszár Gál nyomdajele (Pápa, 1577)

Károli Gáspár bronzszobra (Mátrai Lajos György, Gönc, 1890)

A Vizsolyi Biblia, 1590

Nádasdy Tamás nádor támogatásával jelent meg az első magyar nyelvű Újszövetség fordítás (Ismeretlen festő, 17. század)

A 16. században a legtöbb nyomda a protestantizmus ügyét szolgálja. A kolozsvári és a debreceni nyomda válik a magyar nyelvű könyvkiadás központjává. 1529 és 1600 között hozzávetőlegesen 900 könyv jelenik meg.

Sylvester János munkásságával kezdődik meg a törekvés az egységes magyar helyesírásra. A tudós a magyar nyelv törvényszerűségeinek fordításához szükséges vizsgálata közben felfedezi, hogy az alkalmas a görög-latin időmértékes versformálásra. 1541-ben az ő fordításában jelenik meg először magyar nyelven az Újtestamentum.

1590-ben Károli Gáspár, református esperes és munkatársai fordításában lát napvilágot a Biblia első teljes magyar nyelvű fordítása, a *Vizsolyi Biblia*, ami a 20. század végéig több mint száz kiadást ér meg. A fordítás mérföldköve a magyar nyelvi és irodalmi stílus fejlődésének. Magyar nyelvterületen máig a legnépszerűbb bibliafordítás.

A Szentírás mellett az egyházi ének az evangélium terjesztésének leghatékonyabb eszköze. A reformáció egyházi énekei ószövetségi zsoltárok, középkori

himnuszok, néhány huszita ének, Luther szerzeményei, „magyar zsoltárok”, zsoltár-parafrazisok. Ekkor készül el az első református énekeskönyv, az első hittankönyv, hitvitázó mű.

Az első magyar mesekönyv, nyelvtankönyv, világtörténet, matematikai tankönyv ugyancsak protestánsok műve. A tudósok nyelve a latin marad, amellyel részesei lehetnek a nemzetközi tudományos életnek: filozófiai, teológiai, régészeti, antropológiai művek jelennek meg magyar szerzők tollából.

A legkiválóbb magyar nyomdász az erdélyi Misztótfalusi Kis Miklós. A könyvnyomtatás mesterségét Amszterdamban tanulja, művészi fokon sajátítja el. Hazatérve 1693-ban Kolozsváron alapít nyomdát. Cosimo de' Medici az ő műhelyében rendeli meg firenzei új nyomdájának teljes betűkészletét. Dolgozik a grúz fejedelemekek, a Vatikánnak, a bécsi jezsuitáknak, örményeknek, kínaiaknak. Nevéhez fűződik a ma is ismert Janson betűtípus. Antikva latin betűin kívül tervez héber, görög és örmény betűket és elkészíti az első grúz nyomtatott ábécét.

A vizsolyi nyomdagép (másolat)

Misztótfalusi Kis Miklós saját kiadású Bibliájának címlapja (Amszterdam, 1685)

A református egyházszervező Méliusz Juhász Péter Herbarium című, 627 növényfajt leíró műve (Kolozsvár, 1578)

Sylvester János: Új Testamentum magyar nyelven címlap, Sárvár-Újsziget, 1541

A sárvári vár látképe (Matthias Greischer, 1680-as évek)

A vizsolyi templom (13. század) A 16. század óta református templomként működik

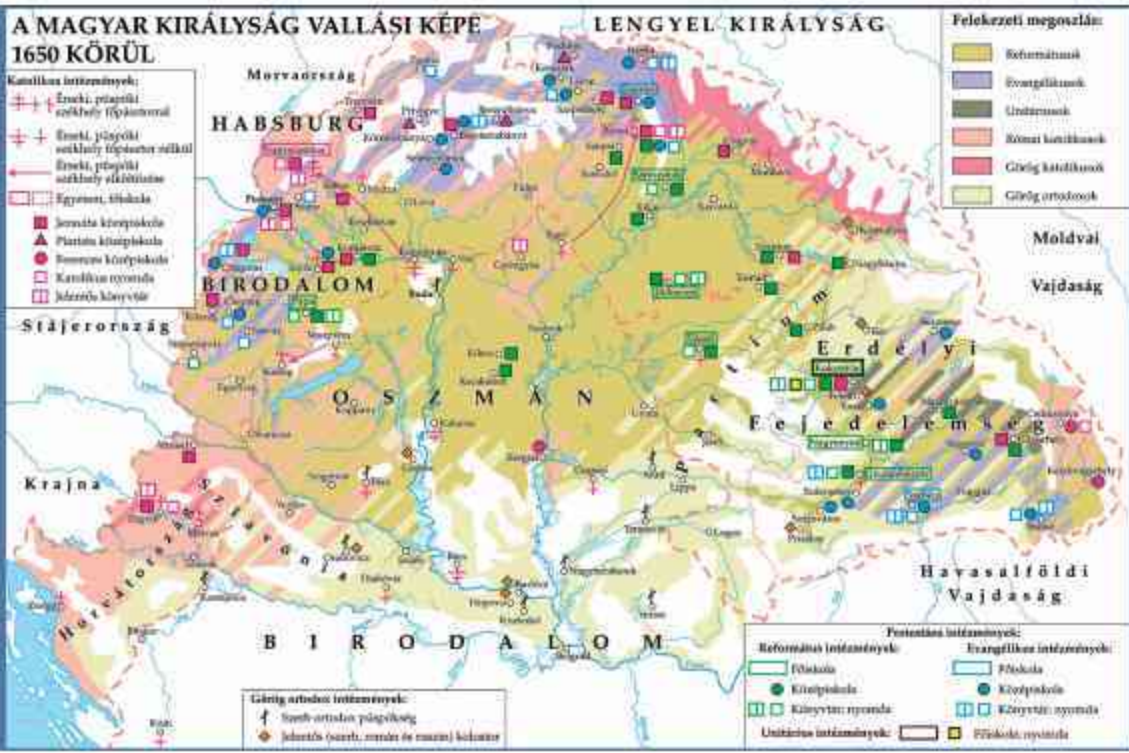
SOLI DEO GLORIA

A magyar reformáció öt évszázada

A szellemi élet fellendülése

Orando et laborando – imádkozva és dolgozva – olvasható a hitvallására utaló felirat az 1538 óta folyamatosan működő Debreceni Református Kollégium homlokzatán

A 16. század első felében az evangélikus líceumok, a református kollégiumok és a városok, amelyek befogadják azokat, a magyar protestantizmus fellegváraivá válnak. A reformátusok legjelentősebb iskolái Nagyenyeden, Sárospatakon, Debrecenben, Pápán, az evangélikusoké Eperjesen, Bártfán, Brassóban, Sopronban, az unitáriusoké Kolozsváron működik.

A protestáns kollégiumok nemcsak a magyar művelődésnek, hanem az egyetemes iskolakultúrának is fontos részét képezik. Az intézmények oktatói többnyire külföldi egyetemeken tanult magyar tudósok, illetve neves külföldi professzorokat nyerne meg hosszabb-rövidebb időre egy-egy fakultás katedrájára. Működésüket tekintve a kollégiumok a külföldi eszmék iránti nyitottságuk mellett egyfajta belső zártságot mutatnak. A tananyagot az egyházi felsőbbség jövőhagyásával az iskolát fenntartó gyülekezet szabja meg. A világi hatóságok beleszólását nem tartják ki-

vánatosnak. Szigorú szabályaik belső tartást és külső védelmet egyaránt biztosítanak számukra. Erejük meszeható, szellemi, lelki és földrajzi értelemben egyaránt. Az intézményekben – nagyrészt gondos tanárok tudatos munkájának köszönhetően – gazdag könyvtárak jönnek létre. Mára a Debreceni Kollégium Nagykönyvtára mintegy 600 000 kötetnyi törzsszállományával Magyarország legjelentősebb egyházi könyvgyűjteménye, amely nyilvános tudományos kutatóhelyként működik. 700 darabból álló Biblia-gyűjteménye a Szentírás 250 nyelvre lefordított változatát tartalmazza. A Sárospataki Református Kollégium és a Pápai Református Kollégium tudományos gyűjteményei ugyancsak ritkaságszámba menő bibliofil értékek ezreit őrzik. A 18. századi alapítású budapesti Ráday Gyűjteménynek az egyedi példányokat tartalmazó Könyvtár és a Levéltár mellett része az Európában másodikként, 1988-ban nyílt Bibliamúzeum.

A Ráday Gyűjtemény Műemlékkönyvtára, 18. század

A reformátusok első rendtartáskönyve, Címlop, Lőcse, 1636

Pataki Fésüs János: Királyoknak tüköre, Címlop, Bártfa, 1626

A Pápai Református Kollégium

A kollégium sapkajelvénye

Pomarius Sámuel, a líceum igazgatója (Ismeretlen mester, 17. század második fele)

Az eperjesi evangélikus líceum (Ismeretlen mester, 1864)

Sopron látkép – részlet (Friedrich Bernhard Werner, 18. század első fele)

A Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtárának díszerme

SOLI DEO GLORIA

A magyar reformáció öt évszázada

Híres tanárok, híres diákok

„Tegy oly célt fel, amelyre soha senki nem ért”

– erre biztatja diákjait Apáczai Csere János filozófus, teológus, az erdélyi magyar protestáns iskolaügy kiemelkedő alakja. *Magyar Encyclopaedia* című művével a tudományok első magyar összegzője. Tanulmányait, hozzá hasonlóan, a református lelkész, nyelvtudós, Szenczi Molnár Albert is külföldön folytatja, és hazája javára fejti ki: Kálvin *Institutiója* és a *Heidelbergi Káté* fordítása a magyarság számára máig élő hagyatékként. Zsoltárfordításai, a *Psalterium Ungaricum* 1607 óta százánál több kiadást ér meg, a reformátusokon kívül a lutheránusok, unitáriusok, sőt a ferencesek is használják.

Comenius Ámos János (Jan Amos Komenský) 1650–54 között a Sárospataki Református Kollégium tanáraként az intézmény szellemiségének meghatározója. Leghíresebb műve az *Orbis Pictus* (*A látható világ*), amelyben az enciklopédikus ismeretanyagot a gyermeki érdeklődésnek megfelelően 150 farnetes képpel magyarázva foglalja össze. A könyv világszerte mintegy 260 kiadást ér meg. Teológusként *Centrum securitatis* című művében kifejti: az ember vesztes, hogy autonómiára való törekvése közben eltávolodik Istentől.

A híres erdélyi kollégiumok, Nagyenyed és Marosvásárhely diákja apa és fia: Bolyai Farkas előfutára, fia, Bolyai János, a legnagyobb ma-

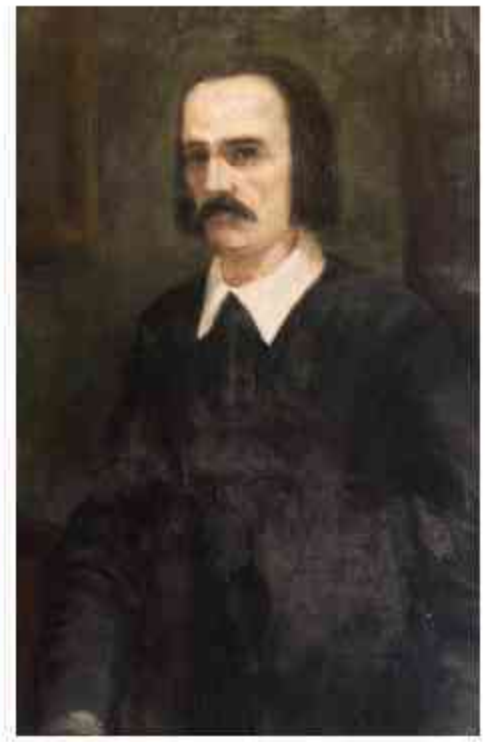
gyar matematikus pedig megteremtője az úgynevezett nemeuklidészi geometriának, amely nélkülözhetetlen alapot jelent a 20. század fizikai elméletei számára. Körösi Csoma Sándor nyelvtudós, a tibetológia megalapítója, a tibeti-angol szótár megalkotója ugyancsak a nagyenyedi kollégium diákja. Bolyai János *Appendix* című művét, valamint a Magyar Tudományos Akadémia Körösi Csoma Sándor Archívumát az UNESCO 2009-ben felveszi „A világ emlékezte program” listára.

A debreceni kollégium diákja Arany János költő, a legnagyobb magyar nyelvű művész, Horatius, Shakespeare, Goethe, Byron magyar tolmácsolója. Az Eperjesi Evangélikus Líceum és a Sárospataki Református Kollégium növendéke Kossuth Lajos, Magyarország kormányzója, az 1848-49-es magyar forradalom és szabadságharc szellemi vezére. Petőfi Sándor, a Budapest-Deák Téri Evangélikus Gimnázium és a Pápai Református Gimnázium diákja e szabadságharc jelképes alakja, világszerte ismert költő.

A Budapest-Fasori Evangélikus Gimnáziumban egy osztályba jár a számítógép atyjaként számon tartott Neumann János matematikus és Wigner Jenő Nobel-díjas fizikus, akik az amerikai Manhattantervben is együtt dolgoznak.

Apáczai Csere János: Magyar Encyclopaedia. Utrecht, 1653

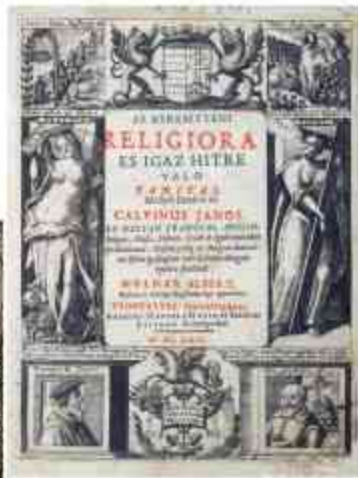

Apáczai Csere János, a gyulafehérvári akadémia első magyar professzora. (Blaskó János festménye)

Bolyai János: Appendix. A tér abszolút igaz tudománya. 1832

Szenczi Molnár Albert (Ulrich Heinrich, 1630 körül)

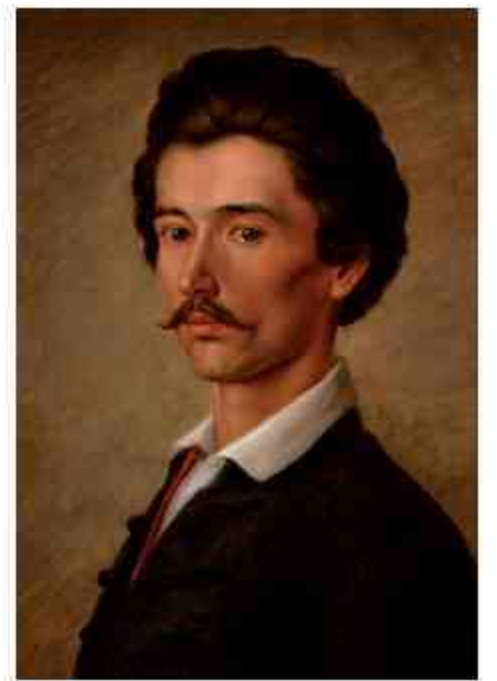
Kálvin Institutiójának első magyar nyelvű fordítása. Címclap. Hanau, 1621

Comenius Ámos János, a Sárospataki Református Kollégium tanárának tanterve (Sárospatak, 1651)

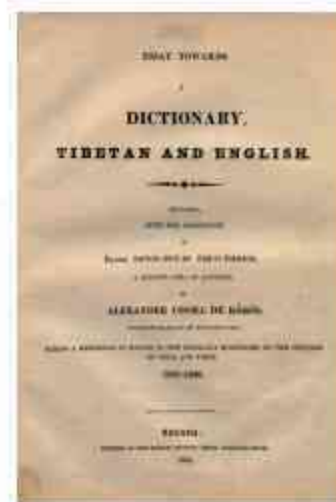
Kossuth Lajos, Magyarország kormányzója (Ismeretlen mester, 1840 körül)

Petőfi Sándor, a forradalmár költő (Orlai Petrich Soma, 1840 körül)

A Hanaui Biblia, a Vizsolyi Biblia második kiadása. Címclap. 1608

Körösi Csoma Sándor: Tibeti-angol szótár

Neumann János matematikus Dwight D. Eisenhower amerikai elnökkel (Forrás: Internet)

A Budapest-Fasori Evangélikus Gimnázium

SOLI DEO GLORIA

A magyar reformáció öt évszázada

A peregrináció

Pápai Páriz Ferenc, a nagygyedoni akadémia tanára (ismeretlen mester, 18. század eleje)

Franeker korai látkepe és térképe (Forrás: Wikimedia Commons/Creative Commons Közreadó: Überpruster)

Philipp Melancthon (Albrecht Dürer, 1526)

Fedeles kanná Luthert és Melancthont ábrázoló érmekkel (Dél-német mester, 16. század közepe)

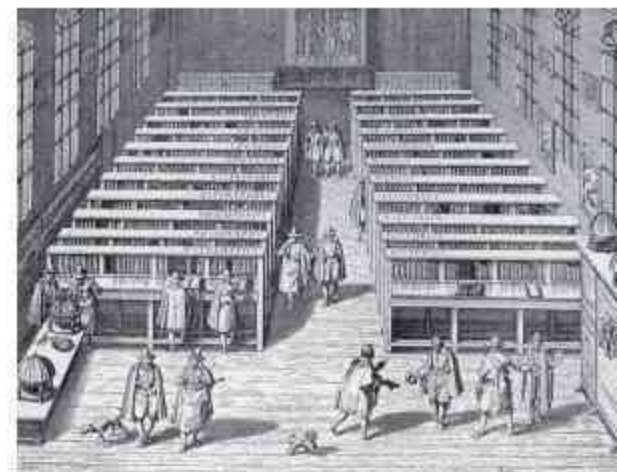

Heidelberg látkepe (Matthaus Merian, 17. század első fele)

Wittenberg látkepe (Georg Braun-Franz Hogenberg, 1580 körül)

Isaac Newton bejegyzése ifj. Pápai Páriz Ferenc európai peregrinációjának emlékkönyvében

A leideni egyetem könyvtára (Jan Cornelisz van 't Woudt, 1610)

„A peregrináció során nagyon ügyelnünk kell rá, hogy hazai szokásainkat a külszóiakkal ne vegyítsük; hanem inkább a hazuról hozottakat az idegenben tanultakkal, mintegy virágokkal, feldíszítsük.” Egyebek mellett a Francis Bacon angol filozófustól származó idézettel bocsátja útjára fiát Pápai Páriz Ferenc, a nagygyedoni kollégium egykori diákja, majd negyven éven át tanára. Vándordiákként maga is több egyetem, köztük a heidelbergi, majd a bázeli hallgatója. Az ifjú Pápai Páriz Ferenc megfogadja apja tanácsát. Hallei, leideni és franeker tanulmányai során a magyar diákok jó híret öregbíti. Oxfordban adományokat gyűjt a Nagyhgyedon újjaéledő kollégium elindításához és működtetéséhez. Másfél évtized (1711-1726) után tér haza. Vándorútjának részleteit gazdag művelődéstörténeti forrásanyagot tartalmazó emlékkönyve őrzi. A tanáraitól, diáktársaitól kapott bibliai idézetek, klasszikus szerzőktől származó bejegyzések, köszöntések latin, görög, héber, arab, szír, angol, német, francia, olasz, spanyol és provanszál nyelvűek.

A valószínűleg reneszánsz gyökerű szokás, az *Album Amicorum*, más néven emlékkönyv felújítása

a protestáns diákok körében Wittenbergből származik és évszázadokig él. Készítése a különböző mesterséget folytató vándorló legények körében is elterjed. Fontos dokumentumok még ebből a korból az útleírások s a peregrinus és mecénása között folytatott levelezések.

A külföldi egyetemjárást elsősorban a jómódú családok leszármazottai engedhetik meg maguknak. Főúri családok és a városok támogatásával azonban szerény anyagi körülmények között élő jó képességű diákok számára is nyílik lehetőség külföldi tanulmányok folytatására. A wittenbergi egyetem mellett a reformátusok körében a század végétől a heidelbergi egyetem válik népszerűbbé. A harmincéves háború idején a diákok a németalföldi, a svájci, az angliai egyetemeket kezdik látogatni. 1526 és 1789 között összesen mintegy 25 000 magyar diák tanul külföldön. Id. Pápai Páriz Ferenc intését mások is meghallva, megszerzett ismereteiket, jó kapcsolataikat hazatérve az állam, egyházuk és az oktatás szolgálatába állítják.

Az utrecht egyetem magyar gyűjteményének szöszéke, 1644

WITTENBURGA
Saxoniz oppidum, Vniuersali litterarū studio celebre

SOLI DEO GLORIA

A magyar reformáció öt évszázada

A katolikus megújulás – reakció a reformációra

„Hitünknek, lelkiismeretünknek és régi törvényeinknek szabadságát minden arannyál feljebb becsüljük.”
Bocskai István

A katolicizmus, elvesztett pozícióinak visszaszerzése érdekében, mind vallási, mind társadalmi téren fellép a protestantizmus térnyerésével szemben. Róma fontos támogatója az 1540-ben alakult jezsuita rendben, amely részt vállalt az oktatás megújításában, az inkvizíció felújításában, az anyanyelvi prédikációk, a katolikus bibliafordítás elterjesztésében. A katolikus klérus a megújulás mikéntjét az 1545-ben megnyíló Tridenti Zsinaton határozza meg. A reformáció tételével szemben – amely szerint a Szentírás a hit és élet egyedüli zsinórmértéke – a zsinat kimondja, hogy az ún. „szent hagyomány” a Szentírással egyenrangú hitforrás.

A Magyar Királyság területén a rekatolizációs törekvések a 16. század végén kezdődnek. 1604-ben egyebek mellett ennek következtében tör ki országos méretűvé váló felkelés a szabad vallásgyakorlásért folytatott küzdelemben meghatározó szerepet játszó későbbi fejedelem, Bocskai István vezetésével. A harcokat lezáró 1606-os bécsi béke megteremt a protestáns egyházak számára a szabad működés kereteit. A rekatolizációs törekvések azonban nem csillapodnak. A jezsuita Pázmány Péter, esztergomi érsek – uralkodói segítséggel – a főnemesi családok döntő többségét visszatéríti a római katolikus

vallásra. A protestáns lelkészeket elbocsátják, helyükre magyarul beszélő katolikus papokat, szerzeteseket küldenek. A rekatolizáció a köznemesség, a városi polgárság és a végvári katonaság körében erős ellenállásba ütközik. Céljainak elérése érdekében a jezsuita érsek Bécsben

Pazmaneum néven létrehozza a ma is működő papi szemináriumot, s 1635-ben székelylén, Nagyszombatban egyetemet alapít.

Az egyházukat féltő protestánsok a Habsburg uralom elleni küzdelemben is fontos szerepet játszanak, tekintve, hogy a katolikus vallásra történő visszatérést erősítő bécsi udvar egyúttal a függetlenségi törekvések felszámolását is kívánja. Mintegy 700 protestáns papot és tanítót állítanak bíróság elé és próbálnak áttérésre kényszeríteni. A lelkészek egy részét bebörtönzik, többen felhagynak hivatalukkal, vagy emigrációba kényszerülnek. Negyvenüket, akiket a várbörtönök sem törnek meg, gályarabnak adják el. A huszonhat életben maradtot 1676. február 11-én hajóhadával Michiel de Ruyter holland tengernagy szabadítja ki a nápolyi fogságból. A megszabadultak a 46. Zsoltárt énekelve adnak hálát: „Az Isten a mi reménységünk / Midőn reánk tör ellenségünk / Minden háborúságinkban / Megtart erős hatalmában.”

Nagyszombat látképe (Ismeretlen mester, 17. század)

A Tridenti Zsinat (Ismeretlen mester, 16. század)

Pázmány Péter, a katolikus megújulás magyar vezéralakja (Ismeretlen festő, 17. század)

Bocskai István szobra, egyedüli magyarként, a reformáció genfi emlékművén

Michiel de Ruyter holland tengernagy (Ferdinand Bol, 1667)

Török István és felesége kópolnaalapítása (Ismeretlen festő, 17. század)

A nagyszombati egyetem allegóriája

Sélyei István, gályarabságot szenvedett református püspök

Protestáns prédikátorok eladása gályarabnak (Abraham van Poot, Amszterdam, 1684)

Michiel de Ruyter által felszabadított magyar református prédikátorok Nápoly közelében (Jan Luyken-Pieter van der Aa, 1676)

SOLI DEO GLORIA

A magyar reformáció öt évszázada

A türelem ösvényén

Csók István: Úrvacsora.
„Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre”,
1890

„Egy lángot adok, ápd, add tovább... És gondozd híven.”
Reményik Sándor: Örökűz

A Magyar Királyság a török megszállásnak véget vető nemzetközi katonai koalíció harcainak és a nyolc évig tartó Rákóczi-szabadságharcot követően súlyos emberi és anyagi veszteséget elszenvedve romokban hever. Az ország a felvilágosult Habsburg uralkodók alatt lassú fejlődésnek indul. Az etnikai és vallási viszonyok ugyanakkor erőteljesen átrendeződnek. A bécsi udvar által erőltetett bevándorlás miatt jelentősen nő a nem-protestáns vallású lakosság számaránya.

A felvilágosodás eszméinek térnyerésével azonban az udvar egyházi ügyekben is toleránsabbá válik. A II. József császár által 1781-ben kiadott Türelmi Rendelet (Edictum tolerantie) szabályozza először „megengedő” módon a protestánsok helyzetét (szervezhetnek gyülekezetet, tarthatnak lelkipásztort, építhetnek templomot, de utcára nyíló ajtó és torony nélkül). Annak ellenére, hogy ez nem jelent teljes szabadságot, hatására mégis sok új gyülekezet alakul, illetve templom épül.

Magyarország az 1848-as polgári forradalmat követően minden keresztyén felekezetet teljes egyenlőséget ismeri el. A század második felében megtörténik az állam és az egyház szétválasztása.

Az első világháborút lezáró békeszerződés következtében a súlyos területi veszteség nyomán Magyarország

protestáns lakosságának harmada a határon kívülre került. Együttal oktatási intézményeinek, egyháztörténeti tekintetben meghatározó értékeinek jelentős részét is elveszíti. A kisebbségi helyzetbe került magyarság számára az egyházak válnak az identitás megőrzésének egyik legfontosabb eszközeivé.

Az 1920-as években magyar területen mindkét protestáns egyházban annak megújulását célzó, egyben önálló utakat is kereső ügynevezett „ébredési mozgalom” veszi kezdetét. Az 1930-as évek elején a vidéki reformátusság tanítására népfőiskolai mozgalom indul.

Megalakul a magyar református diákok Soli Deo Gloria Szövetsége (SDG). 1943-as találkozójuk szellemi hatósugara országos jelentőségűvé válik.

A második világháború idején Ravasz László református püspök kezdeményezésére létrejön a Jó Pásztor Misszió, amely a budapesti Skót Misszióval együtt, s az evangélikus egyház bevonásával hatékony munkát végez az üldözöttek mentésében.

A II. világháború utáni kommunista hatalomátvitel négy évtizedre ismét megnehezíti az egyházak és a hívők életét. Hitük gyakorlásáért sokan válnak mártírokká, s szenvednek hátrányos megkülönböztetést az élet minden területén.

Ordass Lajos evangélikus püspök, akit a kommunista hatalom meghurcolt.

Juliana, holland trónörökös, a róla elnevezett budapesti református leányiskola felavatásán. Beszédet mond Colijn, volt holland miniszterelnök, 1926.

Az ún. „Bocskai” volt a korszak jellegzetes protestáns iskolai egyenruhája (1932 körül)

Szehtlo Gábor evangélikus lelkész, a második világháború idején 32 otthont létesített, ahol zsidó gyerekeket is bújtatott. 1972-ben megkapta a Világ Igaza kitüntetését

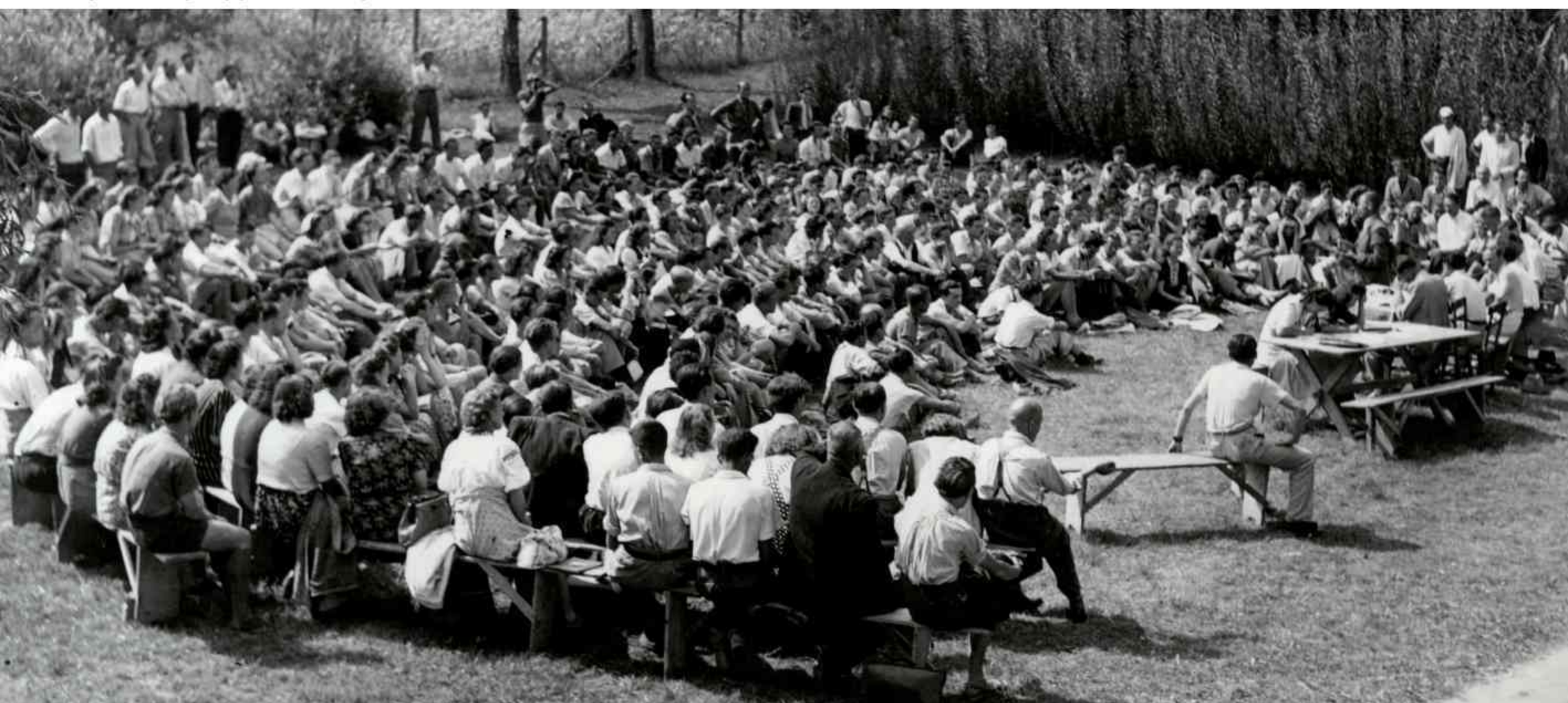
Ravasz László és Makkai Sándor erdélyi református püspök, 1936

Teleki Sámuel Erdélyi kancellárja (Stock János Márton, 1787)

Az 1802-ben alapított marosvásárhelyi Teleki-Bolyai Könyvtár díszterme

A Soli Deo Gloria Diákszövetség 1943-as konferenciája a magyar társadalom és gazdaság égető kérdéseit vitatta meg

SOLI DEO GLORIA

A magyar reformáció öt évszázada

A reformáció ma

Úrvacsoraoztás a 2009. május 22-i református alkotmányozó zsinaton Debrecenben

„A századok változnak, Jézus Krisztus ugyanaz.”
Zsid. 13:8.

A Farkas utcai református templom, Kolozsvár (Cluj-Napoca, Románia)

Az 1990-es rendszerváltoztatást követően az egyházak megszabadultak az állampárti elnyomástól, felszámolják az Állami Egyházügyi Hivatalt, törvény születik a lelkiismereti és vallásszabadságról. Újra nyílnak az egyházi iskolák, közintézmények, amelyek ismét elnyerik méltó helyüket az oktatás, az egészségügy, a szociális gondozás, a szeretetszolgálat területén. Ma Magyarországon 1200 gyülekezet tagjaként másfél milliónyian tartoznak a református egyházhoz. Az evangélikusok 215 ezren, mintegy 300 gyülekezetben gyakorolják hitüket. Létszám tekintetében harmadik a baptista egyház. A kisebb lélekszámú unitárius, adventista, metodista, pünkösdi közösség ugyancsak egyházként működik.

A protestánsok jó kapcsolatot tartanak fenn a Magyar Katolikus Egyházzal, lelkészeik és papjaik az évente szokásos ökumenikus imahéten egymás templomaiban szolgálnak. Az iskolák egymás felekezeteinek növendékeit is befogadják, biztosítva számukra hitük gyakorlását. A jelentős számú alap- és középfokú oktatási intézmény mellett a reformátusok saját egyetemet működtetnek, országosan négy, az evangélikusok, baptisták, adventisták pedig egy-egy teológiai fakultást tartanak fenn. Az egyházak saját könyvkiadót és sajtóorgánumokat működtetnek. Az országos gyűjtemények: a levéltárak, a könyvtárak, a múzeumok a magyar szellemi élet számára fontos háttérrel tartoznak. Az evangélikusok különösen a németországi és a skandináviai, a reformátusok a svájci és a hollandiai protestáns gyülekezetekkel ápolnak testvéri kapcsolatot.

A magyarországi evangélikus és református egyház ma is fontosnak tartja a határon túl élő magyar gyülekezetekkel való törődést. Ennek részeként 2009. május 22-én Debrecenben megalakul az egységes Magyar Református Egyház, amely kimondja a Kárpát-medencei egyházrészek és az Amerikai Magyar Református Egyház alkotmányjogi egységét. A minden év májusában Budapesten megrendezésre kerülő Református Zenei Fesztivál is immár az összetartozás egyik jelképévé vált: a 350 főt számláló Kárpát-medencei Egyesített Református Kórus bemutatkozását a bel- és külföldi közönség egyaránt szívesen fogadja.

A reformáció 500. évfordulójának rendezvénysorozata 2016 tavaszán a kolozsvári (Cluj-Napoca, Románia) Farkas utcai református templomban vette kezdetét. A mintegy 2000 fő részvételével megrendezett eseményen a Kárpát-medence 65 egyházmegyéjének képviselője vett részt.

Az évszázadok alatt a protestánsok megtapasztalhatták, hogy az életben maradáshoz szükséges a megújulás készsége. A reformáció üzenete ma mindennél időszerűbb a társadalmi, kulturális és lelki válsággal küzdő Európának, remény a megújulásra, remény a megmaradásra.

A budapesti Deák Téri Evangélikus Gimnázium diákjai tanévnyitó istentiszteleten a Deák téri evangélikus templomban

Kárpát-medencei Egyesített Református Kórus – Művészetek Palotája, Budapest, 2016.

A középkori eredetű református templomok jelentős része a magyar állam és az Európai Unió segítségével a millennium évére megújulhatott:

A csengersimai református templom
Az Europa Nostra díjas szamosújlaki református templom

„A reformáció nem elszakadás volt, hanem éppen ellenkezőleg, a Krisztushoz tartozás megerősítése” – mutatót rá a reformáció emlékét megőrző ünnepi istentiszteleten a debreceni Nagytemplomban elhangzott igehirdetésében Bogárdi Szabó István püspök, a Magyarországi Református Egyház Zsinatának lelkes elnöke

SOLI DEO GLORIA

A magyar
reformáció
öt évszázada

Készült Magyarország Külgazdasági és Külügyminisztériuma (KKM) Kulturális és Tudománydiplomáciai Államtitkárságának megbízásából a Magyar Nemzeti Múzeum (MNM) közreműködésével.

Írta és szerkesztette

Bába Ágota (KKM)

Dr. Kiss Erika (MNM)

Dr. Szvitek Róbert József (MNM)

Képszerkesztő

Gál Vilmos (MNM)

Grafika

Vári Ágnes (MNM)

Köszönetnyilvánítás

Ezúton mondunk köszönetet a kiállítási tablokon látható illusztrációs anyag rendelkezésre bocsátásáért az alábbi közgyűteményeknek, illetve a kiállítás megvalósításában részt vevő további közreműködőknek.

Közgyűtemények, intézmények

Museum Catharjneconvent, Utrecht

Centraal Museum, Utrecht

National Portrait Gallery, London

Österreichische Nationalbibliothek, Bécs

Evangelische Kirche A.B. Kronstadt

(Á. H. Szász Evangélikus Egyházközség Brassó, Fekete templom)

Kolozsvár-Belvárosi Unitárius Egyházközség

Budapesti Történelmi Múzeum, Fővárosi Képtár

Deák Téri Evangélikus Gimnázium, Budapest

Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtára

Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Gyűjteménye, Budapest

Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Múzeuma, Kecskemét

ELTE Apáczai Csere János Gyakorló Gimnázium és Kollégium, Budapest

Evangélikus Országos Könyvtár, Budapest

Kecskeméti Református Egyházközség Könyvtára

Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest

Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Keleti Gyűjteménye, Budapest

Méliusz Juhász Péter Könyvtár, Debrecen

Nagykőrösi Református Egyházközség Lelkesi Hivatala

Országos Széchényi Könyvtár, Budapest

Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Nagykönyvtára

Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár, Szeged

Pápai Református Gyűjtemények

Pápai Református Kollégium Gimnáziuma

Szép művészeti Múzeum, Budapest

Vizsoltyi Idegenforgalmi és Ifjúsági Központ

Fényképezte

Barcza János, Debrecen

Báthoryné Göröntsér Vera

Fáryné Szalatnyay Judit

Füle Tamás, Parókia Portál

Kalocsai Richárd

Ladányi Péter

Maksay Ádám, Kolozsvár

Márton Krisztina

Szőnyi István

Udvardi Árpád

Vanjú Zoltán

Magánygyűjtő

Ürmös Lóránt

Térképek

Nagy Béla

Nemzetközi képügynökség

AKG-Images

Internet

Wikimedia Commons/Creative Commons

Fortepan

Wikipedia

Nyomda

Backlight Studio

© Minden jog fenntartva

A címlapon a csengersimai református

templom kazettás mennyezetének

S6 tábláján az üdvtörténet rajzoldiók elénk.

Az evangélikusok temploma Pesten,

a Deák téren (Franz Weiss, 1837)

A reformátusok temploma Pesten,

a mai Kálvin téren (Franz Weiss, 1837)

A csarodai templom (13. század)

A 16. század óta

református templomként működik.

A csarodai templom főhajója

A Reformátusok temploma Pesten a Józsefvárosban
Die reformierte kirche in der Josephstadt.

